

Goli život, koji traje

Zove me reditelj Aleksandar Mandić, pre neki mesec. Nosi u ruci Kišovu i njegovu knjigu „Goli život“, primerak koji želi da mi pokloni onako uz kafu, neobavezno. Knjiga je nastala na osnovu njihove TV serije „Goli život“ emitovane 1990. godine, u vreme kada Danilo Kiš više nije bio živ.

Danilo Kiš: Moja majka je čitala romane do svoje dvadesete godine. kada je shvatila, ne bez žaljenja. da su romani izmišljotina i odbacila ih jednom zauvek. Ta njena averzija prema pustim izmišljotinama, prisutna je latentno i u meni.

Dragoslav Simić

Istorija iz fioke

Ako bih napisao da je ovo najlepša knjiga koju imam, ne bi bilo tačno jer ovakve knjige nikad nisu *lepe*, ali da je jedna od najvažnijih i najpotresnijih, istina je. Koristeći „Gutemberga“, Mandić je spakovao u knjigu dve priče o emotivnoj i fizičkoj, uz sve sistematskoj degradaciji dveju junakinja knjige Jovanke Ženi Lebl i Eve Nahir Panić, obe Jevrejke, rođene u nevreme Evrope, između dva svetska rata. To su izvorne, dokumentarne ispovesti prikupljene kao najbolja usmena književnost. Suočavaju nas Danilo Kiš i Mandić sa protokolima zla u prvoj polovini XX veka koji se dešavaju tokom nemačke okupacije Jugoslavije, zatim u logorima na teritoriji nacističke Nemačke i kasnije opet u oslobođenoj socijalističkoj Jugoslaviji.

Slika događaja u ovoj priči se menja prema ličnom doživljaju onako kako je bilo u Izraelu i odakle ja tamo 1989. godine.

Aerodrom u Tel Avivu. Pored Žana, mladog francuskog Jevrejina kome je bila *dužnost* da sačeka beogradskog novinara, sa njim je i Beograđanka Jovanka Ženi Lebl. Nju tek tada upoznajem. Prešla je odmah na stvar. Cilj je da me upozna sa različitim ljudima iz grupe jugoslovenskih Jevreja doseljenih u Izrael, poreklom iz Jugoslavije, onako kako sam napisao u pismu koje sam iz Beograda uputio organizatorima mog boravka u Izraelu. Zato će ona mene voditi po Izraelu. Zahvaljujući njenoj želji da priča i potrebi da čujem, tokom tih šest dana mog boravka, odvijao se „film“ *Goli život* opisan u Kišovoj i Mandićevoj knjizi, protkan sudbinama preživelih logoraša, u nemačkim logorima ili komunističkim „golim otocima“ svejedno. Središne ličnosti celog boravka su Ženi i Eva.

Nastavlja se priča, ali sada u knjizi koju čitam u Beogradu 2023. godine. Istinitost ove proze potpuno se poklapa sa onim što sam već slušao od Ženi i Eve u Izraelu.

Kiš: Upravnica?

Ženi Lebl: Da, upravnica Marija i kažem: „Drugarice Marija, Mili je presečena žila“, a

ona me gleda i kaže: „Šta ti imaš sa tim?“ „Pa iscuriće joj sva krv!“ Ona joj otvori ruku, šikne ta krv... Kaže: „Ostavi bandu neka crkne, a ti se vrati na posao!“

E, onda smo počele da vadimo kamen. Ja sam htela da izvučem tom ćuskijom jedan kamen. Naslonila sam se na stenu iza sebe. Ovaj kamen koji sam ja htela da izvadim ostao je u redu, ali stena iza je pala na mene i poklopila me. Kao neki sendvič je napravila od mene. Ništa nisam osetila, nikakav bol, ali kad su me izvukli iz tog sendviča, onda sam videla da mi je ruka omlitavila. Ni to mi nisu verovali, jer ništa se ne vidi. I onda sam na tragaču sa još jednom, taj isti kamen nosila na tim slomljenim leđima... Ne znam ni ja koliko vremena. Prvo su hteli da mi zavežu neku žicu, ali su videli da to ipak nije dobro, jer ako ja nosim više gore, onda ona koja mene treba da vodi, više oseća od mene. Na kraju krajeva, išla sam na „lak^u posao - da tucam kamen! Sve to, celi taj posao sa kamenom je bio užasno težak, ali je ipak imao neki smisao: gradio si, video si šta gradiš. Tamo je bila jedna žena... Neka Brana. Kasnije sam čula da je to bila žena ili sestra onoga Sime Markovića...

Kiš: Sime Markovića, poznatog revolucionara, komunističkog vođe?

Ženi Lebl: Jeste. Od nje su napravili kompletnu ludu, ili je ona poludela tamo. Jer, morala je da nosi kofe sa morskom **vodom** na vrh brda i da prosipa i opet isto...”

Prelistavam svoje beleške iz Izraela.

Sada smo u kibucu Šaar Haam Akim. Evu Nahir Panić takođe prvi put vidim. Eva me pita da li znam da su Kiš i Mandić bili kod njih početkom 1989. i snimali emisiju za televiziju. Ne samo da ne znam te detalje nego lično nisam tada poznavao ni čuvenog pisca ni poznatog reditelja.

Opet delovi iz knjige: "Kiš: Šta znači ne biti pasivan?"

Eva **Nahir:** To znači pokazati koliko mrziš neprijatelja. Neprijatelj je svaki koji je banda, a ti kad se popravljáš, moraš da pokažeš i da dokažeš da mrziš neprijatelja! Da si raščistila sa neprijateljem.

Kiš: Razumem.

Eva Nahir: I ja kad nosim kamen svaki dan mislim: pa dobro, danas ću da pljunem Gordanu Aćimović, ne mogu više da izdržim, poludiću od toga! I onda dođe večer, ja to ne uradim... Posle dugo vremena, jednom sretnem u Beogradu Gordanu Aćimović, lepu, zgodnu, i ona meni kaže: „Evo, pa ja sam sve čula, ali nisam mogla da progovorim! I čula sam i videla sam, i baš ti 'fala“.

Žene su se izivljavale na ljudima... Neka grozna je došla, pa mi je palila cigarete na lice.

Kiš: Takođe zatvorenica?

Eva Nahir: Zatvorenica. Nikad se Udba nije u takve stvari upuštala...

Kiš: Takozvana prevaspitana, ili...?

Eva Nahir: Pa ja čak ni ne znam je li moguće da su joj rekli da mi baš mora glavu metnuti pod kofu, da mi pišaju celu noć žene u usta! To je samoinicijativno, da se pokaže, da se dokaže koliko se popravila.”

Sva sećanja iz ovog perioda vezana su za vreme pred početak rata u Jugoslaviji 1941. U ličnim pričama odvija se ceo sudbinski vremeplov naše zemlje; Okupacija. Za Jevreje to su pre svega logori. Prepliću se prizori iz udžbenika istorije: partizani, četnici, pa opet Nemci, sve tako do septembra 1944. do dolaska partizanskih i sovjetskih jedinica koje potiskuju Nemce, do kapitulacije Nemačke 1945.

Onda na vlast dolazi ideologija bliska projektantima “okotobarske revolucije”, pa sukob Tita sa Staljinom, formiranje logora na Golom otoku na Jadranu, u blizini Rijeke, u Stocu u Hercegovini i u drugim mestima, zatvori, šikaniranja sumnjivih. Među sumnjivima su bili i Jovanka Ženi Lebl tada novinarska Politike i partizanski borac Rade Panić muž Eve Panić koji se obesio u zatvoru jer nije mogao da razume zašto je optužen i zatvoren.

U uvodnom tekstu knjige “Goli život” pod nazivom POSLEDNJE KIŠOVO DELO, Mandić kaže da se ideja za seriju *Goli život* začela u Izraelu 1986.godine. Danilo je bio gost instituta Van Lir. Tamo sreće Evu Nahir i Ženi Lebl, dve „naše“ Jevrejke. One su verovala da je jedino Kiš pravi čovek koji bi mogao da piše o njihovim životima. Slušao ih je pola dana i kada se vratio, priča mi o njihovim bolnim i čudesnim sudbinama, o kojima ne bi hteo da piše ali predlaže da odem tamo i da napravim dokumentarac”, naš Šoa“, kaže. Pristanem ako on hoće da bude ispred kamere, pripovedač koji će ih uzeti za ruke i provesti kroz sećanja.

Na sreću Kiš ipak nije odbio ideju mada napočetku nije bio za to da vidi sebe kao voditelja. Mandić dopunjava svoj razgovor sa Kišom i dodaje: „Nasmejao se mom predlogu. „Koješta“, kaže uz čuveni odmah ruke koji sam tako voleo i uz koji sam toliko toga naučio'. Televizor nikada nije imao, pa ni želju za takvim prisustvom po kućama. Trebalo je tri godine da ga ubeđujem i tek u martu 1989. krećemo sa malom ekipom u Izrael. Snimali smo tamo nedelju dana po celoj zemlji. Slušao sam njihove ispovesti, potresen i u neverici šta se sve može preživeti. I mog druga Danila kako od njih traži detalje i činjenice poput kakvog islednika iz svojih knjiga, ali sa saosećanjem i pažnjom.”

Priča iz TV serije „Goli život” Kiša i Mandića ima mnogo zaobilaznih detalja bez kojih se ova drama ne bi mogla zamisliti ni ispričati. Ako bi ste ovog novinara pitali da li lektira srednjoškolaca treba da sadrži ovako potresnu knjigu koja bi se prilagodila elektronskom formatu, odgovor bi bio potvrđan. Knjiga je napisana prema jednoj od

najuzbudljivij televizijskih emisija snimljenih kod nas u XX veku, i još jedan razlog za elektronsku verziju. *Goli život* prema savremenim pokazateljima i dalje traje; jedino su promenjene adrese pa i o tome treba razmišljati. Recimo, prema neproverenim izvorima Rusi su pre kratkog vremena „probušili” branu na Dnjepru i potopili deo Ukrajine. Mrze Ukrajince više nego Hitler Jevreje. Zar za to stanovništvo tamo, Ruse ili Ukrajince, svejedno, takav čin nasilja nije nastavak nečijeg golog života! Mislimo o tome.

Danilo Kiš, umro je 15. oktobra 1989. u Parizu u 55-oj godini. Seriju nije video.

Mandić s pravom navodi deo iz Kišove autobiografije iz koje se vidi Kišov stav prema dokumentarnosti njegovog dela pa i razlozi koji su ga naveli da radi na TV seriji: „Od svoje sam majke nasledio sklonost ka pripovedačkoj mešaviini fakata i legende. a od svoga oca patetiku i ironiju. Za moj odnos prema književnosti nije beznačajna činjenica da je moj otac bio pisac međunarodnog reda vožnje. To je čitavo kosmopohtsko i književno nasleđe. Moja majka je čitala romane do svoje dvadesete godine, kada je shvatila, ne bez žaljenja, da su romani izmljotina i odbacila ih jednom zauvek. Ta njena averzija prema *pustm izmišljotinama* prisutna je latentno i u meni.”

Ima se šta naučiti od Danila Kiša, ali i od reditelja Mandića.